

פרק יח

ברית מילה

א. כשהאשה נמצאת בחודש התשיעי להריונה, בעלה משתדל לקיים מצות פתיחת ההיכל.

כ"כ מרן החיד"א בספריו (מורה באצבע אות צ, לדוד אמת סי' ב אות ג, סנסן ליאיר סי' ג) שהוא מנהג יפה ויש לו סמך על דרך הסוד. ע"ש. וכתב על זה הגאון רבי חיים פאלאג'י (ספר חיים סי' א אות ה) וז"ל : מה שנוהגין לעשות פתיחת ההיכל בחודש התשיעי לעובר, ומניחין אותו פתוח, וכן בחזרה נמנעים מלסגרו, אין טעם בזה, אלא כיון שהתחיל במצוה, צריך שיסגור דלתים של ההיכל, כי זהו כבוד הס"ת. ועוד זאת, כשם שעושה סימן יפה למבעי רחמי דיפתח את רחמה, ככה יעשה סימנא טבא דאחר לידה יסגור ה' בעד רחמה. עכ"ל.

ב. בשעה שהאשה יושבת על המשבר, בעלה קורא ספר יונה ליד חדר היולדת (בזמנם הנשים היו יולדות בבית בעזרת מילדת, ולא בבית החולים).

היא סגולה מפורסמת אצלנו להקל על חבלי לידה. ובספר ברית עולם של הרב צמח לוי זצ"ל (תונס תרס"ו), הכולל דינים וסגולות לברית מילה, נדפס ספר יונה כולו עם פסוקי "מי אל כמוך" וכו' עד "מימי קדם" בדיוק כמו בהפטרת מנחה של כיפור.

[הערת הגאון רבי עזריאל מנצור שליט"א : הנה בענין זה של קריאת ספר יונה בעת שהאשה יושבת על המשבר, אפשר להביא סמוכין לזה מלשון הזוהר (חלק ב דף קצט ע"א) : יונה דנחת לספינה, דא איהי נשמתא דבר נש, דנחתא להאי עלמא, למהוי בגופא דבר נש. אמאי אתקרי יונה, בגין דכיון דאשתתפת בגופא, כדן איהי יונה בהאי עלמא. ע"כ. הנה הזוהר מלמד אותנו כי הנשמה היא בחינת יונה, והגוף הוא הספינה. עוד ראיתי במדרש הנעלם (חלק א דף קיז ע"א) וזה לשונו: ועל

הדרך הזה נאמר אני ולא מלאך, אני יכול לעשותו ולא מלאך. וכיוצא בו אמר רבי יהודה, מאי דכתיב (יונה ב, י) ויאמר ה' לדג, וכמה צדיקים וחסידים מישראל שלא דיבר עמהם הקדוש ברוך הוא, ובא לדבר עם הדג דבר שאינו מכיר ויודע. אלא אמר רבי יהודה, כיון שעלתה תפלתו של יונה לפני הקדוש ברוך הוא, ממקום קדושתו אמר בשביל שיקיא הדג את יונה אל היבשה, למיד לידג כמו בשביל, כלומר ויאמר ה' בשביל הדג שיקיא את יונה אל היבשה, ממקום קדושתו אמר הקדוש ברוך הוא יהא כך ומיד נעשה, מה שאין שליח יכול לעשותו. תניא, אמר רבי שמעון, מפתח של חיה בידו של הקב"ה הוא, ובעוד שהיא יושבת על המשבר, הקדוש ברוך הוא מעיין באותו הולד, אם ראוי הוא לצאת לעולם, (יוצא ו) פותח דלתות בטנה ויוצא. ואם לאו, סוגר דלתותיה ומתו שניהם. ע"כ. ממה שאין שליח יכול לעשות מעשה זה של ציווי לדג שיקיא דבר מה מתוכו וכו', אלא הוא כביכול במאמרו, כמו כן היושבת על המשבר, אינה יולדת אלא במאמרו הוא. ואם כן בצירוף ענינים אלו הם שהביאו אותם למנהג זה לקרוא בספר יונה בעת שהאשה יושבת על המשבר. עכ"ל הגר"ע מנצור].

ג. אם ילדה בת, עורכים "זבד הבת": מספר ימים אחרי הלידה, ההורים מזמינים את קרוביהם וגם כמה ידידים לביתם. אחד הרבנים או אחד הסבים אוהז את התינוק בזרועותיו, ואומרים כסדר הזה: הקהל פותחים באמירת שני מזמורי תהלים: שיר למעלות אשא עיני וכו', יושב בסתר עליון וכו'.

הרב קורא את הפסוק משיר השירים "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראך נאוה". ואם זו הבת הראשונה מוסיף "אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה ראוה בנות ויאשרוה מלכות ופילגשים ויהללוה". שוב אומר הרב:

וַיְבָרְכוּ אֶת רִבְקָה וַיֹּאמְרוּ לָהּ אֲחֻתֵינוּ אֵת הָיִי לְאַלְפֵי רִבְבָה וַיִּירֶשׁ זֶרַעךָ אֶת שַׁעַר שׁוּנְאֵיו.

מי שברך אמותינו שרה רבקה רחל ולאה ומרים הנביאה ואביגיל ואסתר המלכה בת אביחיל, הוא יברך את הילדה הנעימה הזאת ויקרא שמה (פלונית), במזל טוב ובשעת ברכה, ויגדלה בבריאות שלום ומנוחה, ויזכה לאביה ולאמה לראות בשמחתה

וּבְחַפְתָּהּ, בְּבָנִים זָכָרִים, עוֹשֶׁר וְכְבוֹד, יִשְׁנִים וְרַעֲנָנִים יְנוּבוֹן בְּשִׁיבָה, וְכֵן יְהִי רָצוֹן וְנֹאמַר אָמֵן.
והקהל מסיימים בפסוקי ברכה :

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲמֹר לָהֶם. יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ. יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֹךְ. יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֲנִי אֲבָרְכֶם. הַפֶּלֶאף הַגּוֹאֵל אוֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֶךְ אֶת הַנְּעָרִים, וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתִי אֲבָרְהָם וַיַּצְחֶק, וַיִּדְגּוּ לְרֹב בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. בֶּן פָּרֶת יוֹסֵף בֶּן פָּרֶת עָלִי עֵין בָּנוֹת צָעֲדָה עָלִי שׁוּר.

זה הסדר שקבלתי מהזקנים. ושו"ר שכן נדפס בדיוק בספר ברית אברהם (תונס תש"ז). ועיין בכתר שם טוב (ח"ב עמ' תקפא) שכתב שבלונדון נהגו ההורים להביא את בתם לבית הכנסת ואז הש"ץ אומר את המי שברך הנ"ל, ואילו בארץ ישראל סוריה תורכיה ומצרים קורין את המי שברך כשהאב עולה לספר תורה בשבת אחרי הלילה. גם הגאון רבי יצחק אלפיה בסדר זבד הבת הנדפס בספרו שיח יצחק הביא שני מנהגים בזה, וז"ל : מברכין אותה בשבת בבהכ"נ לפני הספר תורה או בבית בעת סעודת שבת. עכ"ל. ובאמת, מלשון המי שברך הנדפס בסידורים (...) הוא יברך את הילדה הנעימה ("הזאת") משמע שהתינוקת נמצאת לפנינו בשעת קריאת השם. ובכמה סידורים כתוב לפני המי שברך : "יקח את התינוקת בידו ויאמר". ומנהגנו לערוך טקס זה בבית ולא בבית הכנסת, וכן משמע מדברי הדרישה (יו"ד סי' שס אות ב – מובא בספר מנהג ישראל תורה סי' רפב אות ב) שכתב שהיו נוהגים כשמלוין החתן בשבת ביציאתו מבית הכנסת ויש גם כן תינוקת לקרא לה שם כנהוג, הולכים עם החתן והכלה אצל התינוקת ומשם הולכים לבית החתן. והוא משום דקריאת שם לבנות במקום קריאת שם דזכר בשעת מילה, וכמו שמילה קודם לחתן כמו"כ קריאת שם לבת קודם לחתן. ע"כ. הא קמן דקריאת השם אינה בבית הכנסת אלא בבית התינוק.

וכעת ראיתי עוד להגר"צ מוצפי בספרו מבשרת ציון (עמ' שכ) שכתב בזה"ל : ולגבי הבת שנולדה, נוהגים לעשות מסיבה של מצוה בחיק המשפחה וקוראים אותה "זבד הבת", והזקן שבמשפחה אוחזה בזרועותיו ואומר פסוק יונתי בחגוי הסלע וקורא לה בשמה, וזהו מנהג הספרדים. ויש נוהגים שאבי הבת עולה לתורה, ואחר הקריאה עושה לה הש"צ מי שברך

וקורא לה את שמה, ובוזה נוהגים בעיקר בני אשכנז. ואין בזה קפידא ונהרא נהרא ופשטיה. עכ"ל.

ד. אם ילדה בן, נהגו לתלות בחדר היולדת "דף שמירה לילד וליוולדת" ("ורקת אנפשה"). ובו נדפסים: לחש לעין הרע להחיד"א (לקוח מספרו כף אחת סי' לא), מאמר: אליהו זכור לטוב היה מהלך בדרך וכו' (גם זה ע"פ החיד"א בספרו יוסף בסדר סי' ו), כל מיני שמות הקודש המסוגלים לשמירה, ברכות המילה ומזמור שיר למעלות אשא עיני אל ההרים.

אותו "דף שמירה לילד וליוולדת" נדפס לראשונה בתונס ע"י מוה"ר רבי אליהו חי גז, מח"ס זה השלחן. וכן נהגו בקהילות אחרות. ומדברי הרה"ג רבי אשר גרינוואלד בספרו זוכר הברית (סי' ג אות יב) נראה שמנהג זה יסדו הבעל שם טוב, וז"ל: נוהגין לעשות שמירה ליולדת ולילד תיכף אחר הלידה, וכבר נודע למכביר ונתפשט בכל תפוצות ישראל סגולה מרבנו הבעל שם טוב הקדוש זי"ע לכתוב על נייר ולתלות בבית היולדת ונגד מיטתה, ועתה כבר נדפסה הקמיעה הזאת. עכ"ל. וכן ראיתי באחת המהדורות של הספר שבחי רבי חיים ויטאל (דפוס לבוב לפני כ-150 שנה) נדפס בריש הספר אותו דף שמירה, וכתוב עליו "מהבעל שם טוב זלה"ה". ועיין במסכת ברכות (דף נד ע"ב): שלשה צריכין שימור, ואלו הן חולה חתן וכלה, במתניתא תנא חולה חיה חתן וכלה. וע"ע בספר הערוך (ערך כדה) שיש רוח הנקרא כודה שאוחז האשה לאחר לידתה.

ה. מנהגנו לערוך ברית מילה בבית אבי הבן.

כן נהגו גם בג'רבא (ברית כהונה יו"ד מע' מ אות כג עמ' רעה), בלונדון ואמשטרדם (כתר שם טוב ח"ב עמ' תקעא). ומלשון הגאון רבי דוד זכות בספרו זכר דוד (מאמר א פס"א עמ' תח) נראה שכן נהגו רוב הציבור באיטליה, כדי שהמילה תשאיר ברכה בבית אשר נעשית בו. שוב מצאתי בספר שלחן ערוך המקוצר (ח"ה עמ' ט) שכן נהגו גם בתימן, מטעם שחפצים שיבא אליהו לביתם. וע"ש שכתב בשם מהר"ח א ממונקאטש בספרו אות

שלום שכן היה המנהג בזמן חז"ל (ונפלה ט"ס בציון לאות שלום וצ"ל סי' רסה אות כה). ועוד ציין לספר חכמה ומוסר (חלק הקץ והגאולה פ"ט) למהר"א ענתבי, אשר העיד שגם בעירו (חלאב) רוב בני אדם היו מלים בביתם.

ו. עוד נוהגים לאחר לידת בן להקדיש פינה אחת בבית לכבוד אליהו הנביא: בחדר שבו יהיה הברית מילה, מתקנים כסא או ספסל מכוסה במטפחות ובדים מהודרים, ומניחים עליו ספרי קודש ופרחים, בדרך כלל זוהר הקדוש. ומקפידים שהספרים יהיו סגורים. כסא זה נקרא בשם "מרטבה", הוא ישאר בבית עד שלשה ימים אחר המילה, לאחר סעודת "תאלת לילה" (עיין להלן אות כד).

המנהג להכין כסא לאליהו הנביא מוזכר בדברות חז"ל, בפרק דרבי אליעזר (סוף פרק כט), וז"ל: התקינו חכמים שיהיו עושין מושב כבוד למלאך הברית. עכ"ל. ומדברי רב שרירא גאון (מובא באור זרוע הל' מילה סי' קז אות ב) מוכח שאין הכוונה לכסא שעליו ישב הסנדק, אלא לכסא אחר מוקדש לאליהו הנביא, וז"ל: מנהג בישראל להעמיד קטידרא (= כסא) מכוסה במעיל אצל בעל ברית משום כבודו של אליהו ז"ל דמתקרי בעל הברית כדתניא בברייתא דרבי אליעזר וכו'. עכ"ל. וכן איתא להדיא בזוהר הקדוש (לך לך דף צג ע"א), וז"ל: ועל דא תנינן דבעי בר נש לתקנא כרסייא אחרא ליקרא דיליה (ועל זה שנינו שצריך אדם לתקן כסא אחר לכבודו של אליהו הנביא). עכ"ל. וכ"כ רבנו נסים גאון מקירואן בספרו מגילת סתרים (ספר רב נסים גאון עמ' 276), וז"ל: מתקנין במילה שני ספסלין אחד לתינוק ואחד מוכן לאליהו ז"ל. עכ"ל. וכן נהג למעשה אביו של רב נסים גאון, הוא רבנו יעקב, כמ"ש בארחות חיים (ח"ב עמ' 12) וז"ל: וכתב רב נסים גאון ז"ל – הגידו לי זקנים שבדור, שביום שהכניסני לברית מרנא אבא אלוף ז"ל, כשנכנס לבית הכנסת ואני בידו, ישב שעה אחת על אותו כסא המוכן, ואחר כך עמד והושיבני על הכסא האחר של המילה. ואחר שיצא, שאלו אותו מה טעם כי לא ראינו מעולם מי שעשה כך, ואמר להם קבלתי מן הזקנים הקדמונים שזה הכסא מוכן לאליהו והוא מלאך הברית, וישבתי עליו עם הילד אולי יברכהו לי ומצא חכמה בברכתו. עכ"ל. וראה עוד במחזור ויטרי (ח"ב עמ' 625) שג"כ כתב: ומתקנים שתי

קתידראות, ופורשין עליהם מעיל או כל דבר תפארת לנוי, האחת לצורך אליהו הבא ויושב שם ורואה בקיום המצוה. עכ"ל. וכ"כ בספר הרוקח (סי' קיג) : מה שנהגו לתקן ב' קתידראות לברית מילה לפי שאחת מתוקן לאליהו ויש שמושיבין עליה הוולד כדי שיברכהו אליהו. עכ"ל. וכן מצאתי עוד בספר אמרי שפר (פרשת לך לך, עמ' קלב) לרבנו יהודה חלאוה (בנו של מהר"ם חלאוה) וז"ל : ונהגו לעשות שני כסאות, אחד לבעל ברית ואחד שאומרים שהוא כסא לאליהו. עכ"ל.

לאור דברים אלו ילפינן שבנוסף לכסא שעליו ישב הסנדק, יש להכין עוד כסא מיוחד לכבוד אליהו הנביא. וברור שזה התפקיד של המרטבה שלנו, כפי שתיארנו אותה לעיל. ואכן שמעתי בכירור מהמוהל הותיק רבי פראג' גז זצ"ל, שבמהלך הברית מילה המנהג המקורי בתונס היה לקחת התינוק על אותה מרטבה בשעה שאומרים "זה הכסא של אליהו הנביא זכור לטוב". והוא מוכן היטב ע"פ מה שהבאנו לעיל. והוסיף הרפ"ג הנז' שמה שיש נוהגים היום (גם בקרב עדתנו) לקחת התינוק על הכסא של סנדק ואומרים "זה הכסא של אליהו הנביא זכור לטוב", הוא מחסרון ידיעה, או מטעם שלא הכינו מרטבה, או מטעם שעושים את הברית מילה בבית הכנסת והמרטבה נשארת בבית. וגם מה שיש קוראים את הכסא של הסנדק בשם "כסא אליהו", טעות היא בפי המון העם. ושוב מצאתי שכ"כ בספר תונס אלכ'דרה (עמ' 95), וז"ל : בדירתה של היולדת היו תולים כסא באחת הפינות של החדר, עוטפים אותו בפרוכת או צעיף חדש פרחוני, ומניחים עליו ספר זוהר ופרחים. כסא זה נקרא "כסא של אליהו הנביא", והכסא המקובל בבריתות הינו כסא לסנדק. עכ"ל²¹². והוא כדברינו בדיוק, ב"ה.

אלא שעדיין צריך לבאר למה נהגו כן לתקן את הכסא של אליהו כמה ימים לפני המילה ולהשאיר אותו שלשה ימים אחר המילה, מה שלא נוהגים כן ברוב העדות. ועיין בספר משכנות הרועים (דף קא ע"ג אות קג,

²¹² עוד יש לצרף לזה דברי הרב כתר שם טוב (ח"ב עמ' תקעד), וז"ל : המנהג בארץ ישראל, סוריה, תורכיה, מצרים, אמשטרדם ובכל ערי המערב להכין ב' כסאות, הא' עבור אליהו, והב' לסנדק. ומשימים אותם זה בצד זה. ובלונדון מכינים כסא אחד לשניהם. גם נוהגים שמתנדבים הכסא של אליהו כיתר כלי הקודש וכותבים בו שם המתנדב ולמעלה ממנו כתוב זה הכסא של אליהו. אבל בארץ ישראל, סוריה, תורכיה ומצרים אין להם כסא מיוחד לאליהו, ומשתמשים באיזה כסא שיהיה ומכסין אותו בבגדי רקמה לכבודו. והמוהל משים בראשונה הילד על כסא אליהו ואומר "זה הכסא של אליהו הנביא זכור לטוב" ואח"כ נותן אותו על ירכי הסנדק היושב בכסא השני הסמוך לו. עכ"ל.

ודף קפז ע"א אות קיז) להגאון מוה"ר רבי עזריאל אלחאיך שהעיד על מנהג תונס להשאיר את כסא אליהו ג' ימים אחר המילה, וכתב ששורש מנהג זה יסודתו בהררי קודש הרב מטה משה, וז"ל (ח"י עניני מילה אות ז) : נוהגין להניח הכסא הזה שלשה ימים אחר המילה וכן יסד הפייט (הוא רבי אלעזר הקליר) "יען קנא גלעדי בקנאתך, ושנית על עזבו תורתך, כסאו לעדות מוכן לעדתך, ערוכים הכסאות ג' ימים". עכ"ל. עוד מצאתי בספר זכר דוד (מאמר א פכ"ח עמ' קפב) להרה"ג רבי דוד זכות זצ"ל שהעיד על מנהג קהילות איטליה להעמיד הכסא שלשה ימים קודם המילה, ומניחים אותו כך שלשה ימים אחרים אחר יום המילה. (והדגיש היטב שמנהגם להניח כן הכסא של אליהו בלבד, ולא הכסא שמלין עליו). ומה שנהגו להקדים אלו הימים, נתן טעם לזה ע"פ הסוד, כי שלשה ימים הם ע"ב שעות, רמז לשם קדוש ע"ב, על מנת להמשיך ממנו כח על כסא של אליהו הנביא העולה ק"ל, להכניע ולכתת הקליפה הגדולה הנקראת ק"ל (בסוד הנה ה' רוכב על עב קל) לבל תזיק את הנער שעתיד להיות נימול. ומה שנהגו להניח הכסא שלשה ימים אחר המילה, פירש לפי שהתינוק מסוכן בימים האלה מחמת הכאב, לכן מניחים כסא זה כדי שיעלה זכרונו לפני הקב"ה וישמור עליו. וע"ש מ"ש עוד בזה. ואולי כן היה המנהג הקדמון בתונס להקדים שלשה ימים דוקא, מכל מקום בדורות האחרונים לא היו מדקדקים על שיעור זמן זה, ויש שלא הכינו אותו אלא בערב יום המילה בלבד, לפני הפילאדה.

ומה שכתבנו לעיל שמקפידים שהספרים יהיו סגורים, כ"כ מוה"ר רבי אליהו חי גז בספר זה השלחן (עמ' רעג). וכדעת מרן החיד"א בברכי יוסף (יו"ד סי' רעז אות ב). וע"ש בזה השלחן שהביא מנהג מקומות אחרים (אלג'יר, טיטואן) שמשאירים הספרים פתוחים.

ודע עוד ששם זה "מְרִטְפָּה" נגזר מלשון ערבית "אַרְטֵב" שפירושו "חלק", בגלל הבדים החלקים (משי, קטיפה ועוד) שנוהגים לעטוף בהם את הכסא (שמעתי מידידי החה"ש רבי אליהו כהן הי"ו).

ז. אבי הבן עולה לספר תורה בשבת שלפני הברית (שקורין שבת סימן טוב), ואז הוא מודיע לקהל המתפללים את המקום והזמן של הברית מילה. והקהל שרים "ירח יקר".

כן מבואר ברמ"א (יו"ד סי' רסה סי"א) ובאחרונים (לבוש או"ח סי' רפב, מגן אברהם שם סקי"ח, שערי אפרים, ועוד) שיש חיוב לאבי הבן לעלות לס'ת לפני הברית מילה.

ח. מנהג תונס שאם התינוק נולד בליל שבת שבע דקות אחר המגרב (דהיינו 14 דקות אחר השקיעה) אז מלין אותו בשבת הבאה.

כ"כ בשו"ת איש מצליח (ח"ב כרך ג או"ח סי' יג דף נ ע"א). והטעם הוא שלגבי זמן בין השמשות נוהגים כדעת הגאונים ולא כדעת רבנו תם. ואם נולד תוך 14 דקות מהשקיעה דוחים את המילה ליום ראשון. אבל בלאו הכי, לענין עשיית מלאכות במוצ"ש ברור שמחמירים יותר ואין סומכים על שיעור 14 דקות, עיין לעיל (פרק ו אות נו).

אגב דאירינן במילה בשבת, נימא מילתא בקצירת האומר בענין האיזמל, אם נחשב מוקצה אחר המילה או לא. מרן בבית יוסף (סי' רסו) כתב בשם רבנו ירוחם בשם הרמב"ן, שמותר אחר המילה לטלטל האיזמל לאיזה מקום שירצה אע"פ שאין לו תינוק אחר למול. והסכים לזה מור"ם בדרכי משה, ודלא כמהרי"ל שהצריך לזרוק האיזמל מיד אחר המילה. וכן פסק להקל בש"ע בהגהה (סי' רסו ס"ב). והטעם הוא משום שלא הוקצה בין השמשות, ואין מוקצה לחצי שבת. והן אמת שהט"ז החמיר והעלה שאין לטלטל האיזמל אלא באותו חדר בלבד. מכל מקום מוה"ר הגאון רבי אברהם כטורזא ישב על מדוכה זו בספרו הבהיר זרע אברהם (לשונות הש"ע דף פט ע"ד – ורמז עליו הגר"ח פאלאג"י ברוח חיים יו"ד סי' רסה אות ה) ותירץ אחת לאחת את כל קושיות הט"ז בטוב טעם ודעת. וכן הסכים להקל הש"ך (סק"ב). וכן נראה דעת המשנה ברורה (סי' שי סקט"ז).

ט. מנהג חביב מאד ליהודי תונס לערוך לימוד בלילה שלפני המילה (מה שנקרא היום בארץ ישראל "ברית יצחק"), וקורין לו בשם "בילאדה" (תיבה זו נגזרת מלשון ספרדית "וילאדה", שפירושה ליל שימורים). מגישים סעודה, ובאים תלמידי חכמים וקרובי משפחה ללמוד הסדר המתוקן לאותו לילה. ושרים "בר יוחאי".

יש שכתבו שמנהג זה התגלגל בתונס אחרי מעשה שאירע לגאון עוזנו רבנו צמח צרפתי זצוק"ל (שהיה ראש רבני תונס לפני כשלש מאות שנה) כפי שסיפר מרן החיד"א זצ"ל בספרו שם הגדולים (מערכת ספרים ערך זרע יצחק), וז"ל: הרב מוה"ר צמח צרפתי היה חולה כשנתיים בדמשק ערש²¹³ וענו בכבל רגלו. ואתרחיש ליה ניסא וה' רחם עליו, שלח מלאכו וירפאהו, וכמו רגע חזר לבריאותו ואיתנו. והמעשה נורא, כי סיפר הרב שנגלה אליו אליהו זכור לטוב, ואמר לו שיקבל עליו ללמוד כל ליל ברית מילה לכל היולדים בעיר ויתרפא. ומהיום ההוא כך היה מנהגו, לילך ליל שלפני המילה במקום שיהיה, ולעסוק בתורה כל הלילה. עכ"ל. ועיין בספר מעגל טוב (עמ' 57) שסיפור זה שמע אותו החיד"א מפי רבני תונס בהיותו שם.

מיהו, באמת מנהג זה כבר נודע בישראל מזמן התנאים הקדושים, כפי שמזכירו בזוהר הקדוש בזה"ל (פרשת לך לך דף צג ע"א - ע"ב, בתרגום לה"ק על פי "מתוק מדבש"): אמר רבי אבא הרי זו בקשה להמצא במצוה, וגם נזכה להקביל את פני השכינה, לכן נשב ונתעכב כאן עד מחר. המתינו שם כל אותו היום עד למחרת, באותו לילה אסף אותו האיש את כל אוהביו, וכל אותו לילה עסקו בתורה. עכ"ל. וגם ענין הסעודה שמגישים בליל זה מוזכר במקורות קדומים, עיין במחזור ויטרי (ח"ב עמ' 627) שכתב: מנהג אבותינו תורה היא ויאחז בה צדיק דרכו, אור (= ליל) שמיני בעל ברית עושה סעודה ומשתה לכבוד המצוה. עכ"ל. וכן מצאתי בארחות חיים (הלכות מילה ח"ב עמ' 14): ונהגו בכל המקומות שמי שמל את בנו שמשלים עם כל שונאיו, וקורא אותם לאכול ולשמוח עמו וכו' בליל שבת ובליל שמיני, ואחר כך בא הסנדק ונותן מעות ליולדת, ואח"כ כל אחד ואחד לפי מעלתו²¹⁴. ומנהג זה נהגו כדי ליתן לעניות שלא תבושנה וכו'. וגם יש מקומות שאין ישנים שבעה לילות בבית היולדת כדאמרינן שלשה צריכין שימור וכו'. עכ"ל.

על סדר הלימוד בליל הבילאדה, מצאנו דרכים שונים:
- יש שהסתפקו בלימוד הזוהר הקדוש (פרשת לך לך דף צב ע"א עד סוף הפרשה), וכפי שראיתי נדפס בקונטרס שאו זמרה (תונס תרס"ב).

²¹³ לא שהיה בדמשק! אלא "בדמשק ערש" הוא לשון מליצה ע"פ הפסוק בעמס ג, (יב), והכוונה "מיטת החולה" (כ"כ הגר"מ מאזוז במבוא לספר משפט כתוב).
²¹⁴ כן נהגו גם בתונס, שרוב האנשים היו מביאים מתנותיהם בליל הבילאדה ולא למחרת. וכ"כ במשכנות הרועים (דף קא ע"ג את קג).

- אחרים נהגו ללמוד הסדר המתוקן על ידי מרן החיד"א בקונטרס הוד ברית, שמלבד קטעי הזוהר הנ"ל מכיל גם לימוד משניות (כל מסכת ברכות, פרק יט דמסכת שבת, פרק ג דמסכת נדרים), גמרא (נדרים דף לא ע"ב) ומדרשים (בראשית רבה פרשה מו, ויקרא רבה פרשה יד).

- בספר תולדות חכמי תונס (עמ' ע) כתב הרה"ג רבי יוסף הכהן טנוגי בזה"ל: אבי הבן נותן איזה פרס לחכמים והם מתאספים בבית היולדת וקורין שם בתורה שבע"פ ונמשכת ביניהם שקלא וטריא ארוכה עד חצות, ואוכלים שם ארוחה יפה, ועל הרוב אחר האכילה חחרים על לימודם עד אור הבוקר וקורין "בר יוחאי" והולכים להם. עכ"ל. וחזר על זה בקצרה בעמ' רעו שהמנהג ללמוד גפ"ת עד הבוקר. וכן מצאתי בספר קמח סולת (עמ' תא) להרה"ג רבי משה חדאד מנבאל, ז"ל: מנהגנו שיבואו התלמידים עם הרב ללמוד בכל בית המילה השיעור של היום ההוא. עכ"ל.

י. המוהלים בתונס היו אנשי חסד וחובבי מצוות, אשר יסדו קופת גמילות חסדים בשם "קופת אליהו הנביא", כדי לעזור למשפחות העניות בהוצאות הכרוכות לשמחה זו. וזאת מלבד מה שלא דרשו כסף לעשות את המילה.

כ"כ הרב זה השלחן (עמ' רסג): "וגם המנהג שכל המוהלים יבואו כולם בכל מילה בחינם אין כסף".

יא. המוהל היה גם מביא את הריחאן (ההדסים) לברכת הבשמים ומחלק אותם לקהל המשתתפים.

בהקשר להדסים בברית מילה, יש לציין שנפלה מחלוקת בין חכמי תונס איך לנהוג בברכה. מוה"ר הגאון רבי מסעוד אלפאסי זצ"ל במשחא דרבותא (ח"א סי' רסה ס"א דף פו ע"ג) העלה שעדיף שהחזן לבד יברך על הבשמים ויפטור את כל השומעים בברכתו, משום ברוב עם הדרת מלך. כל קבל דנה, מוה"ר הגאון רבי שמריה קאטאריואס בספרו זכר צדיק (הנספח לספר אברהם יגל), העיד שהמנהג הקדמון היה שכל אחד ואחד מברך לעצמו אחר שבירך החזן, ושקיים מנהג זה מוה"ר הגאון רבי אברהם הכהן (מח"ס

אברהם יגל). אולם הרש"ק עצמו הכריע שאין לזוז מהתקנה האחרונה שהחזק לבד יברך. (ולמעשה המנהג הקדמון נשאר על כנו כבראשונה ונהגו כל אחד ואחד לברך לעצמו).

יב. בחירת הסנדק : על הרוב מכבדים תחילה את הסבא מצד האב, ובפעם השניה הסבא מצד האם, ורק אח"כ יכול אבי הבן בעצמו להיות סנדק. ונוהגים שאין נותנים סנדקאות שתי פעמים רצופות לאותו אדם.

ראיתי בספר ילקוט יוסף (כיבוד אב ואם עמ' שצג) שכתב שמנהג תונס שאבי הבן יהיה הסנדק הראשון. ופורתא לא דק, כי לאמיתו של דבר אין זה אלא מנהג ג'רבא, אבל מנהג תונס הוא כמ"ש לעיל. וכן הסכים עמי הגאון רבי מאיר מאזוז במכתב. ומנהג לוב כמו תונס (נחלת אבות עמ' קפה). והנה ידועים דברי הרמ"א (יו"ד סי' רסה סי"א) שכל סנדק הו' כמקטיר קטורת, ולכן נוהגין שלא ליתן שני ילדים לבעל ברית אחד כדאמרינן גבי קטורת חדשים לקטורת. ברם, עיין בהגהות הגר"א (אות מו) שתמה עליו וכתב שמקור המנהג אינו אלא ע"פ צוואת רבי יהודה החסיד. דהיינו שמה שאין נותנים שני ילדים לבעל ברית אחד, אין הטעם משום מקטיר קטורת אלא מטעם אחר, ע"פ הסוד. ומעין זה העיר גם הערוך השלחן (אות לד). ע"ש. ומנהגנו בזה נמסר לנו ע"י מוה"ר רבי אליהו חי גז בספרו זה השלחן (עמ' ער), אשר העיד שבתונס אין מקפידים על זה אלא בזה אחר זה, מטעם עין הרע, ולא חששו לטעם של מקטיר קטורת. (וכמוכן שכל המדובר כאן הוא בשני בנים של איש אחד, אבל אנשים שונים יכולים לכבד זה אחר זה אותו סנדק).

וברור שאין הספרדים נוהגים כלל לחלק את הסנדקאות בין שני אנשים על ידי "עמידה לברכות" (הנקרא גם "סנדק שני" או "סנדק מעומד") כמנהג האשכנזים. ובפרט שגאוני אשכנז עצמם ערערו על מנהג זה. עיין בספר תורת חיים על סנהדרין (דף פט ע"ב) להגאון המפורסם רבי אברהם חיים שור שכתב שהסנדק המחזיק הילד בשעת המילה על ברכיו הוא יחזיקנו גם כן בשעת ברכה, ודלא כאותם שנושלין את הילד מן הסנדק לאחר שנימול ונותנין אותו לאדם אחר להחזיקו בשעת ברכה. והביאו (ומשמע דהסכים לו) הגאון רבי עקיבא איגר בחידושו על הש"ע (ריש סי' רסה).

וע"ע בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א יו"ד סי' תקפד) להגר"מ שטרנבוך שכתב שהגר"א ביטל לגמרי "עמידה לברכות". ולא הוצרכתי לזה אלא לפי שראיתי לאחרונה שקצת המונים מאמצים מנהג זה אצלנו, וכמו שהם מאמצים המנהג להרכות ב"קוואטר" (שליחים להכניס את התינוק לברית), דבר שלא היה ידוע כלל בין הספרדים.

יג. נהגו מלפנים לקיים מצות ברית מילה בשעה מוקדמת בבוקר, תיכף אחר תפלת שחרית. ונראה שמטעם זה לא היו נוהגים לעשות סעודה גדולה לאחר הברית, אלא הסתפקו במיני מתיקה בלבד (בפרט הפ'אקיא : תערובת של צימוקים, שקדים, אגוזי לוז, בוטנים וענובר).

כ"כ מוה"ר הגאון רבי אליהו חי גז בספרו זה השלחן (עמ' רסב) : כן אנו נוהגין בעירי שיעשו המילה אחר תפלת השחר, ושמעתי שגם כאן (באלג'יר) היו מקדמת דנה נוהגין כן ועכשיו נתקלקל המנהג. עכ"ל. והוא ע"פ דברי מרן בש"ע (יו"ד סי' רסב ס"א) : זריזין מקדימין למצוות ומלין מיד בבוקר.

עוד כתב הרב זה השלחן (שם) : בעירי נוהגין לעשות סעודה במיני מתיקה לבד, אם כן דבר קל הוא יכולין לשמוע המילה ויעשו סעודה וילכו לעסוק במלאכתם. עכ"ל. ועיין בספר ויקרא אברהם (דף קכה ע"א) שכך נהגו גם בלוב לעשות הסעודה אחר הברית ממיני תרגימא, והרב צווח על זה, ע"ש. וגם מדברי הרב ברית כהונה (יו"ד מע' מ אות יב עמ' רעד) משמע שבג'רבא רק מעטים נהגו לעשות סעודה חשובה ביום המילה.

יד. המנהג הקדמון היה שהסנדק ואבי הבן לובשים טלית ותפילין בשעת המילה.

כן העיד לנו הרב זה השלחן (עמ' רסח) : מנהגנו בתונס שהסנדק (לובש טלית ו) גם תפילין וביציאתו מבית הכנסת מעוטף בטלית ותפילין יעשה סנדק. עכ"ל. וחזר על זה בעמ' ער והוסיף שגם אבי הבן לובש טלית ותפילין. וזה מסכים לדעת מרן החיד"א (בספרו מראית העין בליקוטים סי'

(ב), אשר עמד בפרץ נגד מי שרצה לבטל מנהג זה. ולכן יש להצטער שבדורות האחרונים מעטים הקפידו על זה.

טו. סדר ברית מילה כפי מנהגנו :

אבי הבן, אם הוא יודע ספר, אומר את הלשם יחוד המובא בסידור בית עובד (דף קצא ע"ב), והסגדק אומר את הלשם יחוד שחיבר החיד"א (סנסן ליאיר אות ה).

הקהל פותחים באמירת שני מזמורים : שיר למעלות אשא עיני אל ההרים, יושב בסתר עליון (ויש מוסיפים גם שיר המעלות אשרי כל ירא ה'). אח"כ שרים מספר פיוטים, כגון : ירח יקר (לרבנו פראג"י שוואט), אל יקשיב לקול תחנוני, יפה דמעתך (לרבי ישראל נג'ארה), יגדל נא חסדך, אתה אל, מי ומי בלתיך יוצר, פועל גבורות יקומם, אמרי האזין צורי (לרבי אליהו סדבון), וארתנא אלברכה בך (לר' אשר מזרחי), ועוד.

שוב מביאים את התינוק על ידי אחת מן הסבתות, אשר מוסרת אותו לאבי הבן. אבי הבן מניח את התינוק רגע אחד על המרטבה (עיין לעיל אות ו) ואומר :

זה הכסא של אליהו הנביא זכור לטוב. ברוך הבא באליהו הנביא. אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך ...

הקהל עונים : ... נשבעה בטוב ביתך קדוש היכלך.

המוהל : ברוכים ישראל היושבים והעומדים, וברוך הבא בשם ה'.
הקהל : אתה ברוך. זה הכסא של אליהו הנביא זכור לטוב. וברוך הבא בשם ה'.

ואז שרים הקהל את הפיוט ברוכים אתם קהל אמוני וברוך הבא בשם ה' וכו'. ובינתיים המוהל גומר את הכנותיו האחרונות.

המוהל : ברשות מורי ורבותי.

הקהל : שמים.

המוהל : בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה.

מיד אחר המילה מברך אבי הבן : בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצותיו וצונו להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. בא"י אמ"ה שהחיינו וקימנו והגיענו לזמן הזה.

לאחר אמירת הקידוש וקריאת השם, הקהל מסיימים בפסוקים אלו :

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ
אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם. יְבָרְכֶךָ ה' וַיִּשְׁמְרֶךָ. יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ
וַיַּחֲנֹךְ. יֵשָׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיִּשֶׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי
יִשְׂרָאֵל וְאָנִי אֲבָרְכֶם. הַפֹּלֵאֵךְ הַגּוֹאֵל אוֹתִי מִכָּל רָע יְבָרֵךְ אֶת
הַנְּעָרִים, וַיִּקְרָא בָהֶם שְׁמִי וְשֵׁם אֲבוֹתִי אֲבָרְהָם וַיַּצְחֶק, וַיִּדְּגוּ לְרוֹב
בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. בֶּן פָּרֶת יוֹסֵף בֶּן פָּרֶת עָלִי עֵין בָּנוֹת צַעֲדָה עָלִי שׁוֹר.

כן המנהג פשוט, וכן נדפס בספר ברית אברהם להמוהל הנודע
והותיק החה"ש רבי פראג"י גסטון גז זצ"ל. ועתה נוסיף כמה הערות :
סדר הפיוטים נדפס בשלמות ב"מחזור עלי הדס". ואגב, לא נהגו
בתונס לשיר את הפיוט "אערוך מהלל ניב", והיום יש שרים אותו בניגון
ה"תהליל", והוא חידוש נחמד²¹⁵.

בענין מנהגנו שהמוהל אומר "ברוכים ישראל היושבים והעומדים..."
והקהל עונים לו "אתה ברוך, זה הכסא של אליהו הנביא ז"ל וברוך הבא...",
מצאתי קרוב לזה בשבלי הלקט (הל' מילה סי' ח), ח"ל : המכניס בנו למילה
אומר ברוכים היושבים, והציבור עונים ברוך הבא. עכ"ל. ושור'ר שכן נהגו
גם בשאלוניקי לומר "ברוכים היושבים והעומדים", כמ"ש הגאון רבי יוסף
מולכו בספר שלחן גבוה (סי' רסה אות א) : "ומנהג שלנו הוא שחזן הכנסת
אומרו הכל ביחד ברוך הבא בשם ה', וקודם לזה בכניסת הילד אומר שמש
הכנסת ברוכים היושבים והעומדים". וכן מנהג ארם צובה כמ"ש הגאון רבי
אליהו שמאע בספר מכשירי מילה (פ"ה אות יד) : "ומנהגנו לומר חזן הכנסת
כשמכניסים הילד ברוכים אתם קהל ה' וברוך הבא בשם ה' ברוכים היושבים
והעומדים". וכ"כ הגאון רבי יצחק אלפיה בסדר ברית מילה המובא בספרו
שיח יצחק (דף כח ע"א) : "בכניסתו לבית הכנסת מכריז השמש ואומר
ברוכים היושבים והעומדים, וכל העם עונים ברוך הבא בשם ה'".

המקור לאמירת פסוק "אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך" וכו' נמצא
בזוה"ק (לך לך דף צד ע"ב), ומובא בהרבה פוסקים. אבל שאר הפסוקים
הנאמרים היום, כגון : שמע ישראל, ה' מלך, אנא ה' הושיעה נא וכו', לא היו
ידועים בתונס ושאר הקהילות בחו"ל, והם לפי מנהג ארץ ישראל כמבואר
בספר אור צדיקים למהר"ם פאפירש (סי' מ אות ג) ובכתר שם טוב (ח"ב
עמ' תקנו) בשם שור'ת הלכות קטנות (סי' קסט).

²¹⁵ תהליל הוא סדרה של שירים בערבית-יהודית שעיקרם שבח והלל לבעלי השמחה
("תהליל" מלשון הלל). יש תהליל ליולדת, לברית מילה, לבר מצוה, לחתונה וכו'.

טז. מנהגנו שאבי הבן מברך "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" בין מילה לפריעה, כדעת רוב הפוסקים ומרן השלחן ערוך, ולא לפני המילה כמנהג ארץ ישראל.

פשוט. וכן מופיע בכל סדרי ברית מילה שנדפסו בתונס. וכן העידו על מנהגנו הגאון רבי אליהו חי גז בזה השלחן (עמ' רסה) והגאון רבי מאיר מאזוז באור תורה (טבת תש"ץ עמ' רכח).

והנה²¹⁶, ידוע שנחלקו בדין זה רבנו תם והרשב"ם, ויפרדו איש (תם) מעל אחיו, כמבואר בתוספות בשבת (דף קלז ע"ב) ובפסחים (דף ז ע"א) שרשב"ם היה מצריך לברך לפני המילה, ואחיו רבנו תם החזיר המנהג לקדמותו לברך אחר המילה (הכוונה אחר מילה ופריעה). ולסיכום, נחלקו הפוסקים בשלש כיתות :

- מלבד הרשב"ם הנ"ל, גם רבנו הרי"ף פסק בתשובה (סי' רצג) שלכתחלה יש לברך לפני המילה. וכן נהגו למעשה בארץ ישראל, מצרים, סוריה ובבל, כמבואר בשו"ת מהר"ם אלאשקאר (סי' יח) ובספר מכשירי מילה (פ"ה אות ג).

- רוב הפוסקים הכריעו שיש לברך אחר גמר המילה, וכדעת ר"ת, והם : רב עמרם גאון בסידורו (סדר מילה) בשם רב שר שלום גאון, רב סעדיה גאון (סידור עמ' צח), רבי שלמה ברבי נתן סג'למסי (סידור עמ' קמא), רש"י בספר הפרדס (עמ' עה), מחזור ויטרי (ח"ב עמ' 623), הראב"ד בהשגות (הל' אישות פ"ג הכ"ג), רבנו פרץ (תוס' על פסחים ז), שבלי הלקט (הל' מילה סי' ד בשם רב יהודאי גאון, וגם בסי' ח), ארחות חיים (ח"ב עמ' 8), אור זרוע (ח"ב סי' קז אות ו), ספר העיטור (שער ג הל' מילה דף נב ע"ד), הרוקח (סי' שסו), ספר המנהיג (ח"ב עמ' תקעח), הרשב"א בתשובה (ח"א סי' שפב וח"ד סי' רו), רבנו דוד אבודרהם (עמ' יט). יש לציין שכל הפוסקים הנ"ל, לאו מחד טעמא אתו, ומצינו בדבריהם סיבות שונות למה מברכים ברכה זו אחר המילה : (1) כי אין חיוב של עובר לעשייתן נאמר כשאחר עושה את המצוה. (2) כי ברכת להכניסו היא ברכת השבח ולא ברכת המצוה. (3) שמא ימלך המוהל ולא ימול. (4) שמא יתקלקל המילה.

- רבנו הרא"ש (שבת פ"ט סי' י ובשו"ת כלל כו סי' א) תיקן שינוי למעליותא : לברך בין מילה לפריעה כדי שהברכה תחשב עובר לעשייתה,

²¹⁶ רוב המקורות המבאים כאן שאבתי אותם משו"ת ויצבור יוסף בר (ח"ד חיו"ד פ"ז) ומשו"ת שמש ומגן (ח"ב חיו"ד סי' כה וח"ג חיו"ד סי' ה). וע"ש ליתר אריכות.

כיון דקיימא לן המל ולא פרע כאילו לא מל. ובאמת כבר משמע כן בהדיא בדברי רב האי גאון (שערי תשובה מהדורת לייטער סי' קצו). וכ"כ הראב"ה (שבת סי' רפט), המרדכי (שבת סי' תכא), רבנו ירוחם (דף יד ע"ב), המאירי (שבת קלז:), ספר ההשלמה (שבת קלז:), ועוד. וכן נפסק להלכה בטור (יו"ד סי' רסה) ובשלחן ערוך (שם). וכן נוהגים ברוב קהילות ישראל : ספרד (מלבד א"י, מצרים, סוריה ובבל כנ"ל), אשכנז ותימן.

בדעת הרמב"ם יש עיקולי ופשוירי, ובקיצור נמרץ : מלשוננו במשנה תורה (הל' מילה ריש פ"ג) למד מרן בכסף משנה ובבית יוסף שיש לברך אחר המילה. וכן הבינו : הגהות מיימוניות, שלטי הגבורים, הב"ח, ועוד. מאידך, בשו"ת הרמב"ם (מהדורת פרידמאן סי' קיט וסי' קכ) מבואר שיכול לברך בין לפני המילה בין לאחריה. ואילו רבנו ירוחם (דף יד ע"ב) כתב שדעת הרמב"ם כרשב"ם. ומצאתי למוה"ר הגאון רבי נסים הכהן (תלמידו של המשמרות כהונה) בספרו החשוב מעשה נסים (בחידושי על הרמב"ם) שדקדק כן מלשון הרמב"ם גופיה במשנה תורה, היפך הכסף משנה ודעימיה. כי הרמב"ם כתב שם : המל מברך אשר קדשנו במצותיו וצונו על המילה וכו' ואבי הבן מברך ברכה אחרת להכניסו בבריתו של אברהם אבינו. לשון "אחרת" משמע דמלבד ברכת המילה שהיא קודם המילה, עוד ברכה אחרת יש שם קודם המילה. (ודבריו נדפסו בקובץ "מפרשי יד החזקה" הוצאת עז והדר עמ' תרמט). וזכה מהר"ן הכהן לכוון לדעת גדולים, הוא מהר"ם אלאשקר בשו"ת (סי' יח) שדייק כן ממש בלשון הרמב"ם. ועוד הביא שם בשו"ת מהר"ם אלאשקר עדותו של רבי אברהם בן הרמב"ם, שאביו סבר דצריך לברך לפני המילה. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ז יו"ד סי' כא) ובשו"ת שמש ומגן (ח"ג יו"ד סי' ה). ואכמ"ל יותר.

וראה זה חדש, מצאתי שמוה"ר הגאון רבי אברהם בלעיש האריך קצת בזה בסוף ספר דרשותיו הנקרא אחרית לאיש שלום, והביא כמה סימוכין לדעת הש"ע שיש לברך בין מילה לפריעה. וכתב מהר"א בלעיש : וכתבתי זה לפי שראיתי באיזה כרכים מערי צרפת שמברכין להכניסו קודם המילה, ואמרו לי שכך נהגו לפני כמה מרבני וגאוני ישראל ולא מיחו בהם. ותלו עצמם באשלי רברבי שני גאוני הגולה מוהר"ר י"ט אלגאזי ומוהר"ר חיד"א זיע"א שעברו עליהם בשליחות מצוה, ונזדמנה לפעמים מילה לפני הרבנים הנז' זיע"א ואמרו שלא מיחו בהם. עכ"ל. והנה, מה שמהר"י אלגאזי ומרן החיד"א לא מיחו בהם, אין בזה כדי להתמיה מאחר שכן נהגו גם בארץ ישראל מדורי דורות. אולם החידוש בדבריו שגם בצרפת נהגו

לברך להכניסו לפני המילה. ואחר החיפוש, מצאתי עדות ברורה שכן נהגו מקדמת דנה מימות הראשונים, כמו שמתבאר מדברי רבנו יוסף בן פלט ב"פסקי ברכות" שלו (נדפסים בספר הפרדס לרש"י עמ' רא), וז"ל: בכל ארץ לותר מברכין אותה לאחר מילה ופריעה, ולא נהירא. וכמדומה לי ברומי שמעתי שמברכין אותה בין מילה לפריעה ... אבל בצרפת ראיתי מברכין ברכת האב קודם להכניסו בברית. עכ"ל. וכנראה שקבלו עליהם מקדמת דנה הוראת רשב"ם בזה. שו"ר בסידור סדר התמיד ע"פ מנהג ערי פרובנציה (דהיינו דרום צרפת, הסידור נדפס בעיר אוניון בשנת תקכ"ז) שאכן הביאו ברכת להכניסו לפני המילה.

ואסיים בהערה אחת. הבאנו לעיל שמנהג ארץ ישראל, מצרים, סוריה ובבל לברך לפני המילה. ויש להבהיר שאין זה היה אלא מנהג ק"ק מוסתערבים: התושבים הותיקים (דוברי ערבית, ומכאן הכינוי מוסתערבים) בא"י וסביבותיה, אשר היו להם קהילות גדולות עם נוסח התפלה ומנהגים שונים משל הספרדים. אבל הספרדים עצמם (יוצאי ספרד) מעולם לא נהגו כן. וכן העיד רבי ישראל נג'ארה (בשו"ת מהרי"ט צהלון החדשות סי' א, והובא בספר מילה כהלכתה עמ' קמה) בזה"ל: יש ללמוד זכות על מנהגנו (הספרדים) שאנו נוהגים לומר שתי הברכות (להכניסו ושהחיינו) תכופות ... והמנהג הנכון בלי גמגום הוא המנהג שנוהגים ... אחינו ק"ק מוסתערב לאמרו (להכניסו) קודם שיעשה המילה לגמרי וכו'. עכ"ל. הא קמן שבזמנו הספרדים עדיין לא קבלו עליהם מנהג המוסתערבים. גם מרן הש"ע, אם כי בודאי הכיר את מנהג המוסתערבים וידע שהוא נשען על סברת הרשב"ם ושו"ת הרי"ף (ואע"פ ששו"ת הרי"ף לא נדפסו בימי מרן, תשובה זו מובאת בעיטור, שבה"ל, אשכול, ארחות חיים ועוד, וקשה להאמין שמרן לא ראה אותה), מכל מקום מרן לא התחשב במנהגם ופסק בש"ע כדעת הרא"ש מבלי להביא סברות החולקים אפילו ב"יש אומרים". ואכן תמצא בספר ארץ חיים (סי' רסה אות א) שבזמנו בצפת נהגו לברך בין מילה לפריעה כדעת מרן. וכ"כ על מנהג צפת בנתיבי עם (עמ' שכו). אבל בשאר ערי א"י ובפרט בירושלים, מנהג המוסתערבים שרד דור אחר דור עד היום, נגד דעת רוב הפוסקים ונגד מרן הש"ע שלא רצה לקיימו. והוא פלא.

עכ"פ בהא אחתנין ובהא אסקינן, שמנהגנו ומנהג רוב קהילות ישראל לברך להכניסו בבריתו של אברהם אבינו בין מילה לפריעה מיוסד על אדני פז, דעת רוב הפוסקים ומרן השלחן ערוך, ובודאי נאה ויאה לנו להחזיק בו ולא לשנותו.

יז. המוהלים שלנו מוקדקים לעשות את הפריעה בצפודניים אחר החיתוך, כדת וכדין. ודלא כמו שנוהגים כמה מוהלים היום לעשות מילה ופריעה בבת אחת.

כ"כ בספר ברית אברהם לרבי פראג'י גז'ל. וכן שמעתי מהמוהלים. ועיין להרה"ג רבי פינחס מוסבי שליט"א בקונטרסו "פינחס יפלל" (ח"ב) שהעיר על מה שנוהגים הרבה מוהלים בימינו שהם חותכים בסכין גם את עור הפריעה. ובהרבה מקרים אין פריעה אחר החיתוך, או מחמת שנחתך עור הפריעה לגמרי, או שנחתך בחציו או ברובו ושאר העור נופל תחת העטרה. ועל ידי זה גם נכנסים לבית הספק לגבי ברכת להכניסו. שהרי ביארנו בסעיף הקודם שמרן הש"ע לא פסק כר"ת ודעימיה שאפשר לברך אחרי גמר המילה, אלא כדעת הרא"ש לברך בין מילה לפריעה כדי שהברכה תהיה עובר לעשייתה. ואם המדהל עושה מילה ופריעה בבת אחת, מפסידים את הזמן הראוי לברכת להכניסו. וכבר הרגיש בזה בשו"ת אגרות משה (יו"ד ח"א סי' קנה). ע"ש מה שתירץ, וע"ע בפינחס יפלל.

יח. לא נהגו כלל לומר י"ג מידות בשעת המילה.

דלא כמ"ש הבן איש חי (ש"א כי תשא יב) בשם חסד לאלפים בזה"ל: אם הציבור בצער על כל מין צרה שלא תבא, אז אם יארע מילה באותם הימים טוב שיאמרו הציבור י"ג מידות בין מילה לפריעה. עכ"ל. ועל דבריו העיר הגאון רבי מאיר מאזוז (אור תורה תשרי תשס"א סי' יג עמ' סג): ומזה נתפשט המנהג בארץ ישראל לומר י"ג מידות בכל מילה ואפילו חלה בשבת, והוא שיבוש, ושעת צרה ב"מ שאני וכו'. ע"ש. ועיין להגר"י הלל בשו"ת וישב הים (ח"ב סי' יא אות יא) שגם כן ערער על מנהג (חדש) זה לומר י"ג מידות בכל מילה ומילה ואפילו בשבת ויום טוב. וע"ע מה שהרחיב בזה הגר"ע מנצור בהערותיו הנדפסות בסוף הספר הנוכחי, ובין היתר גילה שמנהג א"י דהיום לומר י"ג מידות בכל מילה ומילה לא פשט אלא מתקופת מלחמת יום הכפורים, בהשפעת רבני ירושלים ובפרט הגרב"ץ אבא שאול זצ"ל ושאר חכמי פורת יוסף. ע"ש היטב. ושוב מצאתי שתי עדויות ברורות מלפני 150 שנה, שהספרדים בא"י לא נהגו לומר י"ג מידות אלא לעתים רחוקות. הראשונה במאמר הרה"ג רבי יוסף שווארץ הנדפס

בזכור לאברהם (תשנ"ז עמ' תקפז) ח"ל : אם יש דבר בסביבה תוקעים בשופר בזמן הברית מילה ואומרים שלש עשרה מידות. עכ"ל. והשניה בספר עיר הקודש ויושבי בה של ד"ר ברנהרד נוימן (עמ' מג) ח"ל : בשעה שמשתוללת מגיפה בעיר תוקעים בשעת המילה ואומרים את י"ג מידות. עכ"ל.

יט. שלש הערות באמירת הקידוש :

- (א) ברוב המילות הקידוש נאמר על ידי המוהל עצמו.
- (ב) לפני הקידוש פותחים בפסוקים : וַיֹּאמֶר אֱלֹקִים אֶל אַבְרָהָם וְאַתָּה אֶת בְּרִיתִי תִשְׁמֹר אֹתָהּ וְזָרַעְךָ אַחֲרָיִךְ לְדֹרוֹתֶם. וְזֹאת בְּרִיתִי אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּ בֵּינִי וּבֵינֵיכֶם וּבֵין זָרַעְךָ אַחֲרָיִךְ הַמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר.
- (ג) בכל דפוסי תונס נדפס : על כן בשכר זו וכו' "צוה" להציל ידידות זרע קדש וכו'. וכן נוהגים רובא דעלמא. וי"א "צוה".

(א) כתב מרן בש"ע (סי' רסה ס"א) : אבי הבן או המוהל או אחד מהעם מברך על הכוס בורא פרי הגפן. וכ"כ הרמב"ם (הל' מילה פ"ג ה"ג). וכתב על זה הש"ך (סק"ד) שהמנהג שהמוהל מברך הוא מנהג קדמונים שהרי כ"כ הכל בו (סי' עג). ע"כ. וכ"ה בארחות חיים (ח"ב עמ' 9). וכן מצינו לעוד כמה ראשונים שכתבו בפירוש שהמוהל הוא מברך ברכות בורא פרי הגפן ואשר קידש יד מבתן : מחזור ויטרי (ח"ב עמ' 626), שבלי הלקט (סי' ד), אבודרהם (עמ' שצח), מגורת המאור לרבי ישראל אלנקאווה (ח"ג עמ' 480), ספר אמרי שפר לרבי יהודה חלאווה (פרשת לך לך עמ' קלד). וכן נהגו עוד באלג'יר (זה השלחן עמ' רסו), אנדרינופולי ושאלוניקי (שלחן גבוה סי' רסה אות ט) ושאר ערי תורכיה (שדי חמד אסיפת דינים מע' ה אות י) ובארם צובה (מכשירי מילה פ"ה אות כב).

(ב) כן העיד על מנהגנו הרב זה השלחן (עמ' רסז), וכן מופיע בכל סדרי ברית מילה דפוס תונס.

(ג) כל סדרי ברית מילה הנדפסים בתונס גורסים "צוה" : ספר ברית אברהם לרבי פראג'י גז, ספר שאו זמרה, דף שמירה לילד ולילודת, סידור תפלות ישראל דפוס צאליבה תרס"ח, ספר ברית עולם לרבי צמח לוי. (סדר

ברית מילה של המוהל רבי משה בונאן אינו מנוקד). ובודאי דהכי סוגיא דעלמא, וכמו שהכריע הש"ך (סי' רסה ס"ק ה), וכגירסת סידור בית עובד. כל קבל דנה, הגר"מ מאזוז שליט"א העלה (בתשובה הנדפסת בקובץ אור המערב חוברת ז טבת - שבט תשנ"א) שהנכון לגרוס צָוָה, כדעת כמה גאונים, ראשונים ואחרונים. ע"ש היטב. וכן נדפס "צָוָה" בסידור תפלת החודש בכל המהדורות אשר היו תחת עיני (טוביאנא, מולכו, אוטולינגי, קושטא, בן אמוזג, בילפורטי), וכן בעוד סידורים קדומים כגון ויניציה רפ"ד וש"ו, נאפולי ר"ן. ומצאתי בכתב היד של הספר כף נקי (דף כג ע"א) שכתב הגאון רבי כליפה מלכה על הגירסא "צָוָה": "כן אנו גורסים". גם מוה"ר רבי אליהו חי גז בספרו זה השלחן (עמ' רעד) העלה בשם הגאון רבי דוד מועטי בספרו אשר לדוד דצ"ל צָוָה. ויש לדעת שהיא שאלה ישנה, וכבר נשאל על זה רב האי גאון (מובא בספר העיטור שער ג דף נג ע"א), והשיב: צָוָה ולא צִוָה. ועיין בשו"ת הגאונים שערי צדק (י-ם ח"ג שער ה אות ד) בשם רב שר שלום. וע"ע בספר מילה כהלכתה (עמ' קנו) לידידי הרה"ג רבי יאיר עזר שליט"א.

כ. המנהג הקדמון שאין המקדש טועם מן היין עד שיגמור את כל נוסח ברכת הילד (או"א קיים את הילד הזה וכו'). ורק בדור האחרון הנהיגו כמה מוהלים לטעום אחר "כורת הברית".

כן העיד הרב זה השלחן (עמ' רסז) שמנהג תונס לטעום רק אחר אמירת נוסח קיים את הילד הזה. וכ"ה מפורש בסדר המילה המופיע בספר שאו זמרה (תונס תרס"ב). וברור שהוא המנהג הקדמון. וזו דעת בעל העיטור שהביא הטור (יו"ד סי' רסה) בזה"ל: וכתב בעל העיטור ומנהג ליתן יין בפי התינוק אחר ברכת היין ואחר כורת הברית ולומר קיים את הילד הזה וכו', ובקשת רחמים לא הוי הפסקה בין ברכה לשתייה. עכ"ל. ובאמת כן מבואר בהדיא במדרש שכל טוב (בראשית פרק יז ח"א עמ' 19), במחזור ויטרי (ח"ב עמ' 626), ספר מצוות ומניות (עמ' תקכו) לרבי ישראל ב"ר יוסף מטוליטולה תלמיד הרא"ש, בחידושי הריטב"א (שבת דף קלז ע"ב), ועוד. (ויותר מזה פסק בארחות חיים עמ' 10 שאין צריך לטעום כלל, וסמכין על טעימת התינוק כשאומרים בדמיון חיי). וע"ע בתשובתו הרמתה של הגאון רבי יעקב רקח זצ"ל בספרו שלחן לחם הפנים (ח"ה סי' רצו) שהוכיח ממקום אחר

שדעת הטור מסכימה עם בעל העיטור, ושכן דעת : אור זרוע, שבלי הלקט, תניא רבתי, צדה לדרך, רבנו דוד אבודרהם, מטה משה, לחם חמודות, לבוש. ע"ש היטב וינעם לך. וכ"כ הגאון רבי שלמה זלמן אוירבך זצ"ל בספרו מנחת שלמה (ח"א סי' יח אות ג ד"ה אמנם) שתפלת "קיים את הילד הזה" וכו' אינה חשובה כלל הפסק בין הברכה לטעימה. ושור'ר בשו"ת עולת יצחק (ח"א סי' קכד) שהאריך מאד בזה והסיק שהמצריך לטעום אחר כורת הברית הוי חומרא יתירא ואין לחוש לזה. ע"ש היטב.

ברם, זאת למודעי שבדור האחרון בתונס, כמה וכמה מוהלים החמירו על עצמם ושתו מיד אחר כורת הברית. וקרה בתונס מה שקרה בקהילות אחרות, ששינו את המנהג מחמת חשש הפסק. כן קרה באלג'יר, כמו שכתב הגאון רבי דוד מועטי בספרו צוף דבש (או"ח סי' קעז), וז"ל : מקרוב ראיתי שהמוהלים הם זהירים לומר להמברך על הכוס שלאחר המילה שכאשר יאמר כורת הברית תיכף יאמרו לו להמברך שישתה מהכוס קודם שיאמר קיים את הילד הזה. ושאלתי למה והשיב לי אחד מהם כדי שלא יפסיק בין ברכה לשתייה. עכ"ל (ובהמשך דבריו דחה המחבר טענה זו והעלה שאין בזה שום חשש). וכן קרה באזמיר כמבואר בספר אות היא לעולם (ח"א מע' ה אות פד) להרב הפרד"ס (הגאון רבי פינחס רפאל די שיגורה), שהעיד על עצמו שהוא שינה מנהג עירו והורה לטעום אחר כורת הברית. וכן קרה גם ... בארץ ישראל, כי לפי עדותו של הרב נהר מצרים (הל' מילה אות לב) המנהג הן במצרים הן בא"י היה לטעום בסוף, ויומא כהאידנא עינינו רואות שנהפכו סדרי בראשית וכולם (כמעט) טועמים אחר כורת הברית.

כא. בקריאת השם, נהגו לומר נוסח מקוצר מאד, וזה תוארו : אלקינו ואלקי אבותינו קים את הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא שמו בישראל פלוני. (ונאמר ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמך ואמר לך בדמך חיי ואמר לך בדמך חיי). כשם שנכנס לברית כך יכנס לתורה ולמצות, לחופה ולמעשים טובים, וכן יהי רצון ונאמר אמן.

נוסח זה המקוצר מופיע בכל סדרי ברית מילה דפוס תונס שראיתי : דף שמירה לילד ולילודת, ספר ברית אברהם, ספר ברית עולם וסידור תפלות ישראל. וכן נדפס בספר קול יעקב (ג'רבא תרצ"ד, וממנו נדפס גם בסוף ספר ברית כהונה), ומזה נלמד שכן נהגו גם בג'רבא. לאמיתו של דבר, בספרים

הנ"ל גם הפסוק "ואעבור עליך ואראך מתבוססת בדמיוך" אינו מופיע. מכל מקום, הוספתי אותו בסוגריים ע"פ מה ששמעתי מהרבה מוהלים שאכן נהגו לאומרו. אבל אין הכי נמי ששאר פסוקי רחמים והודאה כגון ישמח האיש ביוצא חלציו וכו', זכר לעולם בריתו וכו' הודו לה' כי טוב וכו', אינם מופיעים כלל. אמנם יש יוצא מן הכלל מעניין: בסדר ברית מילה למוהל רבי משה בונאן, נדפס גם נוסח "קים את הילד" קצר כנ"ל, אלא שלאחר מכן נאמר: "אחרי המילה יעביר את הילד למניקה, ויאמר..." ואז מופיעים כל שאר הפסוקים הידועים.

והנה, בתלמוד בבלי לא מוזכר שום נוסח של תפלה על הילד. ובכתבי הגאונים (תשובת רב צמח גאון, סידור רע"ג, סידור רס"ג) יש נוסח בקשה בלשון ארמית: תשתלח אסותא דחיי וכו'. וכן אומרים עד היום ק"ק תימן. ובראבי"ה ועוד ראשונים מובא שמקור תפלה זו מירושלמי (למרות שבירושלמי לפנינו ליתא). אולם בקשת "קים את הילד הזה" וכו' מופיעה אצל הרבה ראשונים. יש מהם שלא הביאו אלא תחילת הבקשה, ואי אפשר ללמוד מזה לעניננו: ספר העיטור (שער ג דף נג ע"ב), ראבי"ה (שבת סי' רפט), טור (סי' רסה), ריטב"א (חידושי שבת דף קלז ע"ב). אבל בכמה וכמה ראשונים מופיע הנוסח בשלמות, וכולם מציגים נוסח ארוך עם פסוקי רחמים והודאה, קרוב לנוסח הנפוץ היום: מחזור ויטרי (ח"ב עמ' 626), ארחות חיים (ח"ב עמ' 9), רבי יהודה בר יקר (ח"ב עמ' סז), שבלי הלקט (סי' ד), אור זרוע (ח"ב סי' קז אות ו), סידור רבנו שלמה מגרמיזא (עמ' רפח), ספר רבי דוד אבודרהם (עמ' שצט), צדה לדרך (מאמר א, כלל ד, פרק כד), מנורת המאור לרבי ישראל אלנקאווה (ח"ג עמ' 480). מיהו, המתבונן בכל הספרים הנזכרים כאן יווכח שיש כמה שינויים ביניהם, לא ראי זה כראי זה, זה מאריך קצת וזה מאריך יותר. ושוב האיר ה' את עיני וראיתי במדרש שכל טוב (בראשית פרק יז ח"א עמ' 19) לרבי מנחם בן שלמה (כנראה מחכמי איטליה, סביב לשנת ד"א תת"ק) שהביא תפלת "קים את הילד הזה" בנוסח הרבה יותר קצר משאר הפוסקים שהבאנו לעיל, וז"ל: או"א קים את הילד הזה לאביו ולאמו ויקרא שמו בישראל פכ"פ ישמח האב ביוצאי חלציו, פלוני זה הקטן כשם שיכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים (וממשיך בנוסח תשתלח אסותיה דחיי שהזכרנו לעיל). ונוסח זה דומה מאד לנוסחתנו.

לכן, כיון שאין נוסח "קים את הילד הזה" וכו' מוזכר בגמרא ובגאונים, ובראשונים מצינו חילופי גירסאות, ומאידך במדרש שכל טוב

(שהוא כנראה המקור הראשון לתפלה זו) מובא נוסח קצר קרוב לשל סידורי תונס וג'רבא, נראה שהרוצה להמשיך במנהג זה יש לו ע"מ לסמוך.

כב. קריאת השם : בקצת משפחות בתונס הקפידו לא לתת את שם הילד על שם הסבים כל עוד שהם בחיים. אבל ברוב המשפחות לא חששו לזה, וקראו את הבן הראשון על שם אבי הבעל, והבן השני על שם אבי האם, גם בחיים חיותם.

המנהג הראשון מובא בספר חסידים (סי' תס), וז"ל : יש מקומות שאין קורין אחר שמות החיים אלא אחר שכבר מתו. ע"כ. והוסיף על דבריו מרן החיד"א בפירושו לספר חסידים הנקרא ברית עולם, וז"ל : וכתבו סימן "קראו בשמותם עלי אדמות", ולכל המנהגים אין אדם קורא בנו בשם עצמו. עכ"ל. ואע"פ שמנהג זה מצוי על הרוב בקהילות אשכנז, מכל מקום גם בתונס כן נהגו בקצת משפחות. אולם כאמור ברוב המשפחות לא הקפידו על זה, וכמ"ש הגאון רבי מאיר מאזוז באור תורה (אלול תשל"ז סי' לה עמ' קכט), וז"ל : בעוב"י תונס נהגו שלא להקפיד לקרוא לנכד על שם הסב בעודו בחיים, ואדרבה נחשב הדבר לכבוד במשפחה. וכן מוכח בשו"ת הרשב"ש (סי' רצא), ועיין בספר חסידים (סי' תס) ובמקור חסד שם, וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ב אה"ע סי' ז אות ז) בשם מהר"י אסאד (חיו"ד סי' רמז) שאפשר לזהר שלא יקרא את בנו בפני אביו אלא בכינוי ע"ש, וביבי"א (ח"ה יו"ד סי' כא אות ב). ובג'רבא (תארה כבירה) מקפידין שלא לקרוא על שם החי כמנהג אחינו האשכנזים, ונהרא נהרא ופשטיה. עכ"ל. אמר המעתיק : וכן נודע לי שמנהג גאבס להקפיד שלא לקרא על שם החי, ומעתה אולי אלו המשפחות בתונס שג"כ מקפידים שלא לקרא על שם החי, הוא מחמת שמוצאם מערי דרום תוניסיה. ועיין בספר נוהג בחכמה (עמ' קצד).

כג. כתב מוה"ר רבי אליהו חי גז בספר זה השלחן (עמ' רעא) : נהגו שמי שמברך על הדס של מילה שואל על שם הולד מה שמו, ומנהג ישראל תורה. עכ"ל. ובהגהותיו "ויגש אליהו" פירש הרב בזה"ל : שמעתי בשם מוה"ר רבי יצחק לומברוז ז"ל, נכדו של הרב זרע יצחק זיע"א, דטעם דשואלין על שם הילד משום דקבלה בידינו דמי

שהולך לשמוע ברכת המילה נמחלו לו כל עוונותיו, ואם שמו של הילד היה כשמו אפילו לא היה בשעת המילה נמחלו לו עוונותיו אם בירך על ההדס. לכן שואל על השם, שאם היה כשמו שמח בלבו שנמחלו לו עוונותיו. כך שמעתי מאדוני אבי (הגאון מוה"ר יוסף גז זצ"ל) כשהייתי בעיר תונס. עכ"ל.

יש לעיין בזה, כי לפי האגדה הידועה רק הנוכחים בשעת המילה זוכים לכפרת עוונותיהם, כמ"ש הרב בני יששכר (חודש תשרי מאמר ז אות ז) בשם המדרש, וז"ל: אמר אליהו הנביא, רבנו של עולם כיון שמידתי שאני מקנא ולא אוכל לסבול חטא ועוון, פן יהיה אבי הבן המכניס לברית בעל עבירה ולא אוכל לסבול, השיב לו הקב"ה הנה אכפר לו עוונותיו. ואמר עוד פן יהיו בעל הברית והמוהל בעלי עבירות, והשיב הקב"ה אכפר להם גם כן. ואמר עוד פן יהיו עומדים שם בעלי עבירות, והשיב הקב"ה שיכפר לכל העומדים בברית. עכ"ל. אמנם יש להביא קצת סימוכין לדברי הרב זה השלחן הנ"ל עפמ"ש הארחות חיים לוניל (הל' מילה אות ט עמ' 12, והובא בבית יוסף סוס"י רסה) וז"ל: ונהגו להביא מחתה של אש במקום שעושין המילה אפילו בימות הקיץ כדאמרינן בבראשית רבה (לך לך פרשה מז אות ז, וכ"ה בילקוט שמעוני לך לך צט) בשעה שמל אברהם אבינו ע"ה ילידי ביתו העמיד גבעת ערלות חרתה עליהן חמה והתליעו, ועלה ריחן לפני הקב"ה כקטורת ועולה שכולה כליל לאישים, אמר הקב"ה: בשעה שיהיו בניו של זה (אברהם אבינו ע"ה) באין לידי עבירות, אני נזכר להם אותו ריח ואתמלא עליהם רחמים. עכ"ל. ומכאן שהבשמים של ברית מילה באים להראות כמה חביבה מצוה זו לפני הקב"ה ושכחותה הוא מרחם ומכפר על בני ישראל. אבל מ"ש הרב זה השלחן: "אם שמו של הילד היה כשמו, אפילו לא היה בשעת המילה נמחלו לו עוונותיו אם בירך על ההדס", לא ידעתי המקור לזה. וצריך חיפוש.

שו"ר בספר לחם לפי הטף (מע' ק אות א) למוה"ר הגאון רבי יצחק חי בוכובזא שהביא ג"כ מנהג תונס, ואני מעתיק כאן את לשונו: כל אותן בני אדם שהיו בשעת המילה ששמותם כשם שנקרא בו הילד הנימול מתכפרים עונותיהם, כגון אם הילד נקרא שמו אברהם, כל אותם ששםם אברהם שהיו עומדים שם מתכפרים עונותיהם. וזה טעם המנהג הנהוג בתונס יע"א שכל שהיו עומדים בשעת המילה איש איש לוקח בידו בד של הדס (ממה שמחלקים בבית הנימול לכל א' וא' לברך עליו), ובצאתם חוצה איש

איש בפגשו את אחיו ממיודעיו נותנו לו לברך עליו, וזה הנפגש שואלו מה נקרא שמו של התינוק הנימול, ואחר שיגיד לו את שמו אז מברך עליו. אשר הוא דבר תמוה, דמה לו לדעת מה נקרא שמו, ומה ענין ידיעת שמו לברכת ההדס. אלא הוא הדבר שמבקש לדעת את שמו כדי שאם יהיה שמו כשמו אולי ע"י ברכת ההדס של מילת אותו תינוק יחשב לו כאלו היה עומד שם בשעת המילה ויתכפר לו עונו. כן ראיתי בילדותי בספר מתוקים מדבש כ"י להרב מהר"ר יוסף אלגזי זלה"ה בעל ספר פי המדבר וזר זהב. עכ"ל (ובהמשך הביא דברי הרב בני יששכר שהעתקנו לעיל).

כד. סעודת "תאלת לילה" (הלילה השלישי): הלילה השלישי לאחר המילה מוקדש לאליהו הנביא. ידידים ותלמידי חכמים באים ללמוד תורה, כעין מה שעושים בליל הבילאדה (עיין לעיל אות ט), ועורכים סעודה ברוב עם ובהשתתפות הפייטנים.

לדוגמא: אם המילה היתה ביום א', סעודת "תאלת לילה" היא ביום ג' בערב, אור ליום ד'. ודע, שמנהג זה קדום ומפורסם הוא בכמה קהילות ישראל (ועד היום נוהגים בו קהילות האשכנזים – חסידים בארץ ישראל, אלא שעושים הסעודה ביום השלישי ולא בלילה), והוא מוזכר אצל כמה מגדולי פוסקי אשכנז²¹⁷: שו"ת חוות יאיר (סי' ע), שו"ת שבות יעקב (ח"ג סי' לו), מגדל עוז להיעב"ץ, פרי מגדים (משבצ"ז או"ח סי' תמד אות ט), שערי תשובה (או"ח סי' תקנא אות לג), ועוד. יותר מזה, כתוב בקונטרס הנהגת מהרש"ל²¹⁸ (סי' נ) בזה"ל: מורי מוהר"ש אמר שיותר גדולה היא סעודה של מצוה של שלישי למילה מיום המילה עצמה, שהרי שלישי למילה נאמר בו סעודה בהדיא גבי אברהם, ויום המילה עצמה נדרש גבי יצחק מ'הגמל', וכן שמע מחמיו רבי קלונימוס. עכ"ל. ומבואר בדבריו שסעודה זו היא זכר לסעודה שאברהם אבינו ע"ה ערך עבור המלאכים, ביום שלישי למילתו. מיהו בתונס היו אומרים שסעודה זו היא לכבוד אליהו הנביא מלאך

²¹⁷ ציונים אלו הובאו מספר שמושה של דרשה (סי' סג) להרה"ג רבי אברהם אלימלך קארנפין שליט"א, וע"ש מה שדרש בטוב טעם ודעת בענין סעודה זו.

²¹⁸ קונטרס זה נתחבר בידי תלמידו הגדול של מהרש"ל, רבי משה מפרעמיסלא בעל מטה משה, ונדפס בירושלים מתוך כתב יד בשנת תשכ"א.

הברית, ורק אחריה היו מוציאים מהבית את הכסא של אליהו הנביא. ובוזה היו סוגרים את הטקסים הקשורים להולדת הבן.

ועיין בפוסקים שהבאנו לעיל שכולם (חוץ ממהרש"ל) כתבו שאין לסעודה זו דין סעודת מצוה. אמנם, הגאון מוה"ר ישראל זיתון בספרו משפט כתוב (חיו"ד סי' כו) פסק בשם הרב משכנות הרועים (דף קא ע"ג אות קיג) דסעודה זו היא סעודת מצוה. ומשום הכי, נהגו בתונס שבעלי הסעודה הקפידו לא להזמין אורחים בפירוש, כי אסור יהיה להם להתעלם מהזמנה כזאת. וכדוגמת מש"כ הרמ"א (יו"ד סי' רסה סי"ב), ע"פ הגמרא פסחים (דף קיג ע"ב) שמי שאינו אוכל בסעודת ברית מילה (כשהזמינו אותו) הוי מגודה לשמים.